Rede, gehouden door de heer J.M. .Willems, ondervoorzitter van de fractie van de Partij van de-Arbeid, tijdens de zitting van de Partijraad van 20 december 1956. _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

H e t spijt mee dat pg. Burger vanmiddag niet aanwezig kan zijn. Ik betreur dat te meer omdat hij het is geweest die, zoals u ongetwijfeld hebt gevolgd, de laatste dagen, de laatste weken, de hitte van van de dag en de hitte van de strijd in al zijn volheid heeft gedragen. Ik ben ook overtuigd dat u de gebeurtenissen van de laatste weken met grote nauwgezetheid hebt gevolgd en ik geloof dan ook dat ik kan volstaan met in grote lijnen voor u aan te geven wat de fractie heeft bewogenbij het door haar gevoerde beleid en wat niet alleen de aanleiding maar wat vooral de diepere oorzaken en de achtergronden van de ontstane crisis zijn geweest. Men kan zeggen partijgenoten, dat het schip tenslotte is gestrand op een klip die al verscheidene malen een ernstige hinderpaal is gebleken voor liet voeren van een duidelijk en verantwoord beleid. De klip die anderen mede voor ons hebben opgesteld en die bestaat in de wetgeving op termijn. Daar is, zoals u zich zult herinneren al mee begonnen in de tijd van Lief- tinck, toen na het uitbreken van de oorlog van Korea in 1950 er een extra belastingheffing nodig was voor de versterking van de Westerse defensie in Atlantisch verband. Het werd slechts, haalbaar geacht om deze extra belastingheffing door de Kamer te krijgen wanneer deze voor een bepaalde tijd, ik meen dat het vier jaar was, werd voorgesteld. De meeste narigheid hebben wij gehad van deze wetgeving óp termijn toen deze extra belastingheffing afliep in een tijd die door de minister van economische zaken, Zijlstra, werd gekenschetst als een tijd van **super-hoogconjunctuur, waardoor weer** voedsel werd gegeven aan de toch al bestaande overbesteding met alle nare gevolgen die dat met zich **mee** heeft gebracht, t**ot** en met de bestedingsbeperking toe. Partijgenoten, het **tweede** voorbeeld van die wetgeving op termijn is begonnen in de jaren 1953/1954. U zult zich herinneren dat er toen door Mansholt een wetsontwerp was ingediend "vervreemding 1andbouwgronden" en u kent de problematiek daarvan: het steeds groter wordende tekort aan grond in ons dichtbevolkte en snelgroeiende landje. Misschien niet zozeer wanneer men het uit. economisch oogpunt beziet, maar stellig wanneer men het beziet naar de behoefte die er blijkbaar aan bestaat. U weet ook dat dit steeds groter wordende tekort aan landbouwgrond met zich meebrengt, wanneer er geen prijsbeheersing is, een steeds oplopende prijs van deze landbouwgronden. En u weet ook hoe dan de bijdrage van de overheid ten behoeve van de agrarische sector steeds moeten worden vergroot. Wij geloven daarom dat Mansholt, en zijn fractie heeft hem daarbij indertijd krachtig gesteund, in 1953/54 terecht de noodzaak heeft gesteld van een blijvende, permanente prijsbeheersing van de landbouwgronden. Dat is hardnekkig door hem en door ons verdedigd, maar wij hebben het verlo- ren omdat er op initiatief van de **K.V.P.** de werkingsduur van de wet toen werd vastgesteld op vijf jaar, waardoor die wet dus op 31 december van dit jaar zou expireren. Het is misschien merk- waardig om nog even eraan te herinneren, dat ook toen de A.R. Biewenga een duit in het zakje heeft gedaan. Een duit in het zakje door een motie in te dienen **waarin** de regering werd uitgenodigd om geleidelijk over te gaan tot de verkoop van de gronden in de nieuwe IJsselmeerpolders, waardoor derhalve ook daar versnippering op den duur mogelijk en waarschijnlijk zou worden, ondanks de zeer hoge investeringen, van naar schatting 10 miljard, die de **overheid** aan die IJsselmeerpolders had besteed. De motie is in 1954 door de conventionele partijen aanvaard. En nu waren het juist deze ervaringen partijgenoten, in 1954 opgedaan, die er de oorzaak van zijn geweest, dat bij de kabinetsf**ormatie** in 1956 onzerzijds geijverd is en met succes geijverd is, om de volgende twee punten in het regeringsprogram opgenomen te krijgen. U kunt ze vinden in de regeringsverklaring van de ministerpresident op 23 oktober.

V

Het eerste punt dat hiermee direct te maken heeft , is dat blijven de voorzieningen dienen te worden getroffen, tot prijsbeheersing van de landbouwgronden. Het tweede punt, wettelijke maatregelen zullen worden voorgesteld ter voorkoming van versnippering van bedrijven, waar herverkaveling en saneringen hebben plaats gevonden. Beide punten waren, zoals ook te verwachten was, verwerkt in het wetsvoorstel vervreemding landbouwgronden, dat onze ministers Vondeling en Samkalden, ik meen dat dat het vorig jaar was, hadden ingediend en dat enkele weken geleden in de beide kamers der Staten Generaal is behandeld. Dit keer was het niet de K.V.P., maar was het Biewenga, die het eerst een amendement indiende om de werking van de wet opnieuw tot vijf jaar te beperken. Hoeveel de K.V.P. bij monde van Engelbertink er duidelijk blijk van heeft gegeven, dat zij zich bewust was, dat de regering overeenkomstig hetgeen in het regeringsprogram stond, beoogde met deze wet o.m. de prijsbeheersing van landbouwgronden een blijvend karakter te geven, overtroefde zij Biewenga door een voorstel om de wet met slechts drie jaar te verlengen. Dat het tenslotte vier jaar geworden is, doet naar mijn mening minder ter zake, maar wel doet ter zake een opmerking, dat hierbij on-, ze ministers Vondeling en Samkalden wel in een uitermate moeilijke dwangpositie zaten omdat bij niet aanvaarding-van deze wet er op 1 januari een vacuum zou zijn ontstaan dat alle mogelijke nare gevolgen zou hebben gehad. Het is ook wellicht nog dienstig om er aan te herinneren, dat zelfs de V.V.D.-er Den Hartog dit op termijn stellen van deze wet op, zakelijke gronden heeft bestreden. Hij heeft dan ook zelf met nog twee andere van zijn politieke vrienden tegen het amendement Biewenga gestemd en dat het grootste deel van zijn fractie van de V.V.D. een andere houding heeft aangenomen, ik geloof dat wij dat de V.V.D, als oppositie-partij niet eens zo bijzonder kwalijk kunnen nemen. Anders ligt dat natuurlijk voor de partijen, die ook ministers in de regering hadden. Burger heeft toen nog voor de stem- ming van het amendement van Biewenga er uitdrukkelijk op gewe- zen, dat hier sprake was van een amendement tegen de regering en tegen het regeringsprogram en, hij noemde bij die gelegenheid wat er in dat regeringsprogram staat op dit punt en wat ik u al heb vermeld: een schoolvoorbeeld van het vastleggen van een concrete situatie in een regeringsprogram. Dat de Kamer, zo heeft hij er verder aan toe gevoegd, wanneer zij desondanks dit amendement aanneemt, daarmee uit spreekt, dat zij dit regeringsprogram een- -voudig naast zich neerlegt Dat daarom alle andere punten van .dat program evenzeer los komen te staan en hij heeft er nog op gewezen dat dit consequenties moest hebben voor de verdere hou- ding van de fractie van de P.v.d.A. ten opzichte van het Kabinet. Desondanks werd het amendement Biewenga aangenomen, zoals u weet-met 69 stemmen voor en 67 stemmen tegen, waarvan men al- leen nog zich moet herinneren, dat toen de C.H.U-fractie, be- halve haar woordvoerder De Ruiter, tegen,het amendement Bie- wenga heeft gestemd. En nu is het juist partijgenoten, dat Romme bij die gelegenheid, zoals hij dat ook reeds herhaalde malen had gedaan, gezegd heeft dat hij zich niet aan dat regeringsprogram gebonden acht. ik spaar u de argumenten vóór en de argumenten tégen. Temeer kan ik u dat besparen omdat de fractie intern, zich op het standpunt had gesteld, dat dit nog wel te overkomen was, zolang men zich maar in feite aan het program hield. Dit werd natuurlijk volmaakt anders vanaf het ogenblik, dat men in feite en in werkelijkheid dit niet meer deed. En dat was het geval bij de aanneming van het amendement Biewenga. De fractie heeft zich toen uitvoerig beraden. In de fractie, in het fractiebureau en zoals u ook weet, is er overleg gepleegd met onze ministers. Een overleg waarvan ik hier nu toch wel zeggen mag - hier en nu - dat dit in een groot wederzijds begrip en in een uitermate constructieve geest is gevoerd. Dit fractieberaad heeft er dan tenslotte toe geleid, dat Burger namens de fractie, namens de gehele fractie, op de fakksldiagersdag van 22 november de bekende verklaring heeft afgelegd. "

Een verklaring zo bekend, dat ik aan de inhoud daarvan, nu mag voorbijgaan. Wel wil ik er nog even op wijzen, dat heel bewust de termijn van twee jaar, voor de verhoging van de belastingvoor- stellen niet met zoveel woorden in de zeven punten is genoemd. Daar waren meerdere redenen voor. Allereerst om er geen prestige- kwestie van te maken, om niet onnodig te prikkelen, omdat wij toch nog enige hoop konden koesteren, dat de zakelijk argumentatie, die Hofstra ongetwijfeld naar voren zou brengen en ook van de zijde van onze fractie naar voren zou worden gebracht, de tegenstanders misschien zou overtuigen, dat een verlenging met twee jaar alleszins redelijk en verantwoord kon worden genoemd. Er was ook nog een andere reden partijgenoten, omdat wij niet de andoren de gelegenheid wilden geven om ons te dwingen, dat de Partij van de Arbeid zelf de Kabinetscrisis op dit punt zou moeten maken. Wij konden dit te gemakkelijker expliciet uit de zeven punten uithalen, zoals ik u al gezegd heb, omdat te verwachten was, dat zowel pg. Hofstra, als van de kant van onze fractie uitvoerig de twee jaar zou worden verdedigd. Zoals wij ook wisten dat het hele Kabinet op een verlenging met twee jaar was gesteld. Nu is ons van verschillende kanten verweten, dat de verklaring van Burger, een dreigement is geweest. Ik meen dat dit zakelijk en feitelijk een onjuist argument is. Men zal er toch oog voor moeten hebben, dat, weliswaar misschien een kleine partij, nog kan zeggen, waar één van mijn ministers zit, kunnen andoren geen kwaad doen, maar dat een 'grote partij en dat de grootste partij in de kamer, dat die toch wel zeer positieve redenen moet hebben om aan de regering te blijven deelnemen. De fractie heeft met de verklaring van Burger niet anders getracht dan om i.p.v. de weggevallen grondslag een andere grondslag in de plaats te stellen, en hiermede verdere deelname van onze ministers aan de regering mogelijk te maken.
En omdat deze verklaring uit de aard eenzijdig moest zijn, dien- de die verklaring ook van bescheiden aard te wezen, wat zij dan ook naar de mening van de fractie was. Ook kon die verkla- ring alleen punten betreffen, die op korte termijn verwezen lijkt konden worden. En u hebt dan ook kunnen lezen hoe in het algemeen slechts die maatregelen als essentieel werden be- schouwd, die reeds tevoren hetzij door een van onze ministers was aangekondigd, hetzij dat de kamer in haar geheel er om had gevraagd. Het is ook om die reden, dat bijvoorbeeld de vraag naar de invaliditeitswet in die zeven punten van de fakkeldra- gersdagverklaring niet werd genoemd. Partijgenoten, zo is dus het conflict gekomen op het punt dat naast de zeven eisen van de fakkeldragersdag ligt,maar dat wel weer ligt op het terrein van de wetgeving op termijn. Zoals Burger al herhaalde malen de laatste jaren bij de algemene politieke beschouwingen zeer uitvoerig in 1957, korter in 1958, en zoals ook onze woordvoerder bij de financiële zaken, pg. Peschar, nog eens duidelijk bij de aanhangige belastingvoorstellen heeft betoogd, hebben wij grote bezwaren tegen de tijdelijkheid van dergelijke wetgevingen.
Peschar heeft eraan herinnerd, dat het Lucas is geweest, die in 1956, toen de regering in het kader van de bestedingsbeperking, een aantal verhogingen van de belasting voorstelde, door middel van een amendement, deze beperkt heeft tot 2 jaar. Hoewel mi- nister Hofstra, en naar ik mag aannemen, ook de regering, grote bezwaren had, en heeft Hofstra toch tegemoetgekomen, aan de be- zwaren die van de kant van de Kamer waren gerezen en die nog eens met nadruk naar voren waren gebracht bij de behandeling van de bestedingsnota, waaruit wel heel duidelijk bleek dat de meerderheid van de kamer de tijdelijkheid van deze verhogingen beslist wilde en heeft daarom het voorstel gedaan van een nieuwe verlenging van twee jaar. Misschien herinnert u zich nog partij- genoten, dat zowat een dag daarna geloof ik, maar het kunnen er twee geweest zijn, de Volkskrant toen is gekomen met de mededeling,met de verklaring, dat dit als het ware een uitnodiging inhield aan één of ander Kamerlid om de termijn dan maar tot één jaar te beperken.

Dat die uitnodiging door een man als Lucas, gesecondeerd door Van de Wetering en ook door Van Biesden grif en gretig is aanvaard, hebben wij ervaren. U kent het verloop van deze de- batten, u weet dat Hofstra hpofdzalceli jk op zakelijke argumen- ten de verdediging die naar onze mening een sublieme verdedi- ging is geweest, gevoerd heeft. En die in overeenstemming met datgene, zoals pg. Drees als minister-president later aan de Kamer heeft meegedeeld, pas in tweede instantie met het onaan- vaardbaar is gekomen, omdat dat zo in de ministerraad was af- gesproken en omdat men niet voortijdig het zakelijke karakter van de discussies wilde doorkruisen. U kent ook de nog daaraan voorafgegane verzoeningspoging van Romme. Romme, die een motie indiende, waarvan het toch minstens genomen, merkwaardig moet worden geacht, dat noch Velter, noch Duynstee deze motie hebben ondertekend, waaruit op zichzelf misschien al de conclusie mocht worden getrokken, die naderhand ook nog van andere kanten zijn bevestiging heeft gekregen, dat deze motie, deze behoefte aan deze motie meer ontstaan was om de antipolen in zijn eigen fractie te verzoenen dan om een brug te slaan tussen kamermeer- derheid en Partij van de Arbeid, omdat ook een minderheid in de **K.V.P.**-fractie, waartoe wellicht in eerste instantie Romme zelf heeft behoort, door de conservatie vleugel in die fractie is overstemd, waardoor Lucas vrij baan kreeg om zijn zure en scherpe koers tegen Hofstra te varen. Ik mag u er nog aan her- inneren, want het is tekenend in dit opzicht, dat in de Volks- krant van 9 december, en een kan bezwaarlijk daartegen aan voeren dat de parlementaire redacteur van die volkskrant Faas, niet behoorlijk geïnformeerd blijkt te zijn wat er in de kring van de K.V.P.-frac leeft, dat die parlementaire redacteur op 9 december nog schreef: De K.V.P. en de A.R. en de C.H. en de V.V.D. hebben wel een grote meerderheid, maar be-
tekent dit, zo vroeg die parlementaire redacteur zich af, dat als de regering onaanvaardbaar zegt, dat die meerderheid toch door zal zetten, de zaak zal forceren, door dan maar een crisis uit te lokken. De meerderheid van de K.V.P.-fractie, partijgenoten, die heeft tenslotte toch doorgezet, die heeft de zaak willens en wetens geforceerd en heeft een crisis uitgelokt.
En als ik iets snap van de verhoudingen binnen de K.V.P. dan is het dat Romme door houding van de **anderen** in zijn frac-
tie en ook door zijn eigen houd**ing** zich wel **in** een ongeloof- lijk moeilijke positie heeft gemanoewreerd, waarvan het nog moeilijk te voorspellen is, **wat er uit za1** voortkomen. **Ik** mag u eraan herinneren, dat de eerste reactie die de senator Middelhuis voorzitter **van** de K.A.B. op de crisis heeft gege- ven was, dat hij niet blij was met deze kabinetscrisis en dat hij er ook helemaal geen voordeel in zag, dat hij er het lief- ste, maar helemaal niets over wou zeggen, met de veelbetekenende toevoeging: laten die ras **politici bet** nou zelf maar uitzoeken. Middelhuis, die **op maandag** van **deze week** nog **met grote,** duide- lijkheid zijn **eisen op**
tafel heeft **gelegd,** eisen **die** bijna **in** zijn geheel parallel **lopen** met **wat in** de kringen van **de P.v.d.A.** leeft. En **ik** mag dan ook **wel** zeggen in **dit** verband, dat ik het bijzonder **verstandig** heb gevonden, dat onze **pg. Roemers**, als waarnemend voorzitter **van** het N.V.V. op de Verbondsbestuursver- gadering van deze week zo **nadrukkelijk de** hoop heeft uitgespro- ken, dat de samenwerking van het N.V.V» **met** de **K.A.B.** en **C.N.V.** bewaard zal kunnen blijven, ondanks de **nieuwe** situatie. Partijgenoten, u kent ook het **merkwaardige** beleid dat de Kamer- voorzitter **Kortenhorst** heeft gevoerd, een kamervoorzitter die over de motie Romme wilde laten **stemmen** vóórdat de behandeling van de artikelen en **amendementen** had **plaats** gevonden, die zelfs op *een* gegeven ogenblik het **toch ook ongetwijfeld** zonderlinge voorstel deed dat er een aantal **artikelen** maar niet behoefde te **worden** behandeld, om **eerst** de **motie-Romme** en dat artikel waarop het **amendement** van de vaste commissie van financiën en wat betrekking had op de inperking **van de termijn tot** één jaar, om dat met overslaan van andere voorstellen eerst te behandelen.

Ik geef toe dat hij daardoor had kunnen voorkomen, dat hij het eerste amendement van de vaste commissie van financiën, dat ook als eerste ondertekenaar Lucas had, als een onaanvaardbaar, als een ontoelaatbaar **amendement** met een destructieve geest had. moe- ten terzijde stellen, dat **hij** ook had kunnen voorkomen dat Lucas z'n amendement moest intrekken, wat betreft de **delegatiebevoegd-heid,** omdat hij dat anders **ongetwijfeld** in de Kamer zou hebben verloren. U weet ook partijgenoten, hoe na de aanneming van de **motie-Romme** en het amendement van de vaste **commissie** om de werkingsduur van de wet te beperken tot één **jaar**, het aannemen met 88 tegen **55 stemmen,** Hofstra volgens **normaal** gebruik de op- schorting van de behandeling heeft gevraagd en toen de Kamervoorzitter de Kamer heeft gesloten met de mededeling, dat hij zich gemachtigd zou achten om de eerstvolgende vergadering af te ge- lasten indien hem zou blijken dat de ministers geen prijs zouden stellen om de wetsontwerpen die daarvoor op de agenda waren ge- **plaats**, te behandelen. **Die** vergadering is evenwel niet afgelast en behoefde niet afgelast te worden, omdat Hofstra **inmiddels** een brief aan de Kamer had gestuurd waarin hij had meegedeeld, dat de regering in **overleg in** de ministerraad, in afwijking van het normaal staatsrechtelijke gebruik, waarbij, de behandeling van de wetsontwerpen waarover het conflict gerezen is, eerst wordt voortgezet, nadat de conflictsituatie is opgelost, in het algemeen belang aan een verdere behandeling van het **tweede wets-** ontwerp dat betrof dus de indirecte belastingverhoging wilde meewerken, meer in het algemeen belang, omdat anders een door niemand gewenst vacuum zou ontstaan op 1 januari met betrekking tot de verhoging van de belasting **op benzine en** de vrijstelling van de **omzetbelasting op** sigaren. En in een nota van **wijziging,** consequent aan de stemming die te voren had plaats gevonden, had hij daarvoor de termijn van dit **wetsontwerp terug**g**ebracht tot** één jaar. **Bovendien was** er ook nog een brief van de minis- **ter-president** binnengekomen, om te **verzoeken om** zo lang de ka-binetscrisis duurde, slechts die **wetsontwerpen** te behandelen, **waarvan** uitstel bezwaarlijk was en waarbij geen gewichtige be- leidsvragen aan de orde zouden komen. Nu is met voorbij gaan van dit verzoek en met voorbijgaan ook van de argumentatie in de brieven van de minister-president en de minister van financiën, door **Kortenhorst** voorgesteld, om ook het eerste wetsontwerp **betreffende de** verlenging van de verhoging van de directe be- lastingen, betreffende de vervroegde afschrijving en **de** investe- ringsaftrek,te behandelen, al zei hij er wel bij, te be-seffen dat dit eerste wetsontwerp toch niet zo van dringende aard was. Burger heeft daarna, wat te verwachten is, het voorstel scherp bestreden, hij heeft de Kamer gewaarschuwd, niet te doen of er geen onaanvaardbaar was uitgesproken, alsof er geen ontslag- aanvrage van onze partijgenoten-ministers had plaats gehad, waaraan hij nog heeft toegevoegd, dat ook hij, wanneer de Kamer dit voorstel van de voorzitter zou aanvaarden en het wetsvoor- stel op de directe belastingen in behandeling zou willen ne- men, dat hij dan ook de vrijheid zou nemen niet langer de tegen- woordigheid van de Kamermeerderheid te genieten. Partijgenoten, ik heb er nog weinig over gelezen, maar ik geloof toch dat het de moeite waard is, om ons daarbij, voor ogen te houden dat tij-dens dat debat in de hele Kamerzitting, noch Romme, noch Oud, en evenmin Tilanus of Bruins Slot zich ook maar met één woord in dat debat hebben gemengd. Ze hebben Kortenhorst, dus wel heel erg hete kooltjes alleen uit het vuur laten halen, wat ze in één opzicht ook heel rustig konden laten doen en dat is waar- schijnlijk ook hun verklaring van hun niet-optreden daar, omdat alles blijkbaar te voren nauwkeurig met de onpartijdige kamer- voorzitter in scène was gezet, was afgesproken, en wellicht zelfs, als men de Volkskrant van vanmorgen goed leest, door Romme was opgezet. Men zou toch hebben kunnen verwachten, partijgenoten, dat hetzij Romme, zoals blijkt uit het artikel *vanmorgen* uit de Volkskrant, nog zoveel andere argumenten bij da hand heeft,

of als Tilanus- of Bruins Slot, althans een poging hadden gewaagd **om** de argumentatie van Kortenhorst **waarvan** de Nieuwe Rotterdam- **se** Courant de volgende dag schreef, dat het geen serieuse ar- gumentatie kon **worden** genoemd, om die argumentatie hunnerzijds enigszins te versterken. Het is **niet** gebeurd. En toen ik dan op een interruptie mijnerzijds nog gevraagd heb of het ooit **in** de parlementaire geschiedenis was voorgekomen, dat **er** een door de regering ingediend wetsvoorstel door de Kamer behandeld was, bij afwezigheid van **één** van de **ministers,** van een lid van de regering, toen heeft Kortenhorst, **daarop** niets anders kunnen antwoorden dan: "Het is een historische dag". Een historisch **dag die** vandaag dan in de Volkskrant als de zwarte maandag **wordt** bestempeld. Partijgenoten, ik heb u dit iets uitvoeriger toege- licht opdat u zult begrijpen, dat toen de **P.v.d.A.-fractie** geen andere keus had en niet op haar **verantwoording kon** nemen om **aan** deze kwalijke vertoning langer mee te werken en dus **ook, zoals** Burger reeds had aangekondigd, voor de stemming, bij het in be- handeling nemen van het wetsontwerp de zaal heeft verlaten.
Mag ik nog eens de N.R.C. in dit opzicht aanhalen, omdat de N.R.C. ook daarvan heeft geschreven dat dit weglopen de Partij van de Arbeid **strakjes moeilijk** kwalijk kan worden genomen, aan- gezien die vertoning bepaald niet in de haak was. Partijgenoten, over de dinsdag kan ik kort zijn, de **hernieuwde** stemming heeft niet plaats gevonden ondanks de aanwezigheid toen van het quorum, omdat de mensen **uit** Straatsburg en Parijs in allerijl **waren** te- ruggeroepen. De behandeling heeft niet **plaats gevonden,** omdat inmiddels prof, Beel tot informateur was **aangewezen** en hij in een niet onduidelijke brief, naar mijn mening, de Kamermeerderheid duidelijk op haar nummer heeft gezet en gevraagd heeft om geen beraadslagingen te voeren en geen beslissingen te nemen **die** een **ongunstige** invloed zouden kunnen uitoefenen op de situatie. Wat meent de fractie, en dat **zal** u wellicht nog meer interesseren, dan de historie, dat er thans moet gebeuren. Par- tijgenoten, ik **hoop, dat** het voor u allen, en **ik** verwacht dat **het** voor u allen een eenvoudige zaak **is,** als dat voor de fractie is. De meerderheid **van 88 stemmen** moet toch waarlijk als ruim vol- doende worden geacht om een nieuwe regering te vormen. Zonder de V.V.D. is het nog een meerderheid van 77, die bovendien nog versterkt wordt **omdat** men weet aan die zijde, dat men zeker in moeilijke omstandigheden en zeker wanneer het gaat tussen de P.v.d.A. en die meerderheid, dat zij dan altijd kunnen rekenen, **zowel** op Zandt en zijn partijgenoten, als op de V**.V.D. Part- tijgenoten,** de fractie meent dan ook, dat wat het standpunt van de fractie betreft, Kamerontbinding eigenlijk helemaal niet **aan** de orde is. Het is niet aan de orde om twee redenen zou ik **wil-** len zeggen, (vnl. om twee redenen) de eerste is, er **kan** een Kabi- net gevormd worden als men het maar wil, de tweede reden is, dat die Kamerontbinding toch eigenlijk alleen maar zin kan heb- ben als er een principieel verschil bestaat tussen Kabinet en Kamer. Nu was dat amendement Lucas blijkbaar helemaal - en kan ook moeilijk - een principieel argument. Het is ook uitsluitend verdedigd, op opportuniteit-overweging. Daar komt nog bij partijgenoten, dat het Kabinet demissionair is en het toch niet zo voor de hand liggend is, dat **dat** demissionaire Kabinet, waarvan **het** grootste deel de mening in één opzicht **en** in een niet on- belangrijk opzicht met de Kamermeerderheid deelt, dat dit de- missionaire Kabinet die Kamerontbinding zal moeten regelen.
Het is bovendien nog de vraag of nieuwe verkiezingen, die dan in maart zouden moeten worden gehouden, of die wel zoveel ver- schuivingen zullen **opleveren** dat dan de politieke situatie **zo-** veel anders **kan** zijn, dan datgene dat men nu kan, ook dan niet **zou** kunnen gebeuren en datgene, dat men nu niet **wil,** ook dan niet zou willen. En dan **kan ik wel** begrijpen dat men gepoogd heeft om ook onze partijgenoten-ministers te bewegen om hun medewerking te verlenen aan die Kamerontbinding. Het is niet gebeurd, voorzover **mij** bekend, is, partijgenoten, en **ik wil** al- leen maar zeggen dat de fractie het **stellig zou** hebben **betreurd** wanneer die pogingen **zouden** zijn geslaagd.

Het is duidelijk, althans voor een gedeelte, wat de verschillende politieke partijen op dit ogenblik willen. Natuurlijk wil Oud Kamerontbinding, omdat hij zo snel mogelijk verkiezingen wil, omdat hij dan misschien nog de hoop kan hebben dat dat zachte meiregentje van dit jaar nog wat zal nadruppelen in maart van het volgende jaar. Wat de Anti-Revolutionairen willen was al duidelijk en wordt met het uur duidelijker, zou ik wil- len zeggen. De antis willen inderdaad rechtlijnig redeneren, willen de consequenties aanvaarden, willen een rechts Kabinet nu al, tot aan 1960 en willen een rechts Kabinet na 1960. Zij zien geen voordeel in vervroegde verkiezingen, maar de vraag is, in hoeverre zij water in de K.V.P.-wijn zullen moeten gieten. De K.V.P. wil vóór alles, zou ik denken, de P.v.d.A. niet de gelegenheid geven in de oppositie te zijn, dus verkiezingen op korte termijn. Wat de C.H. wil dat moet u mij maar vertel- len, ik weet het niet.
Partijgenoten, wat ik wel weet, en ik vind dat een uitermate gelukkig verschijnsel, dat het toch niet zo eenvoudig schijnt te zijn, zoals men dat zich aanvankelijk wel heeft ingedacht. Al vele dagen lang heeft de K.V.P.-pers im- mers geschreven: dan is dat gebeurd en dan is er het Rooms- Kabinet en dan is er de Kamerontbinding uitgeschreven en dan zal Beel zijn rapport hebben uitgebracht en dan zal het nieuwe Kabinet al hebben vergaderd. Misschien, maar wellicht is het iets te gunstig, om het te veronderstellen, maar ik heb toch ook nog enige hoop dat men toch ook nog wel even zit met de verant- woording die zij op zich hebben genomen om na een dergelijke staat van dienst, onze tegenwoordige minister-president, nog minister-president, voor zover mij bekend, op deze manier aan de dijk wordt gezet.
Interruptie uit de zaal: "Voor vandaag nog".
Voor vandaag nog. Partijgenoten, dit is een veelzeggende interruptie, waaruit ieder van ons de consequenties kan trekken, Ik denk dat daar een eerste consequentie van zou moeten zijn, al kan ik dat niet met zekerheid zeggen, omdat ik het niet weet, dat dan ook de Kamerontbinding op korte termijn een feit zal zijn en wij ons zullen moeten voorbereiden op de verkiezingen in maart. Maar laat ik nog één ding eerst zeggen: Wanneer dat niet het geval zou zijn - beslissing ligt tenslotte altijd nog in de handen van de Koningin - wanneer dat niet het geval zou zijn, dan staat de fractie ongetwijfeld op het standpunt, dat de P.v.d.A. in de oppositie alleen maar kan betekenen, een Partij van de Arbeid in een oppositie, in een constructieve geest. Wij zullen ons nu in een oppositie, of straks in een op- positie altijd voor ogen moeten houden, partijgenoten, dat wij de bereidheid om datgene wat wij als oppositie stellen, moeten hebben omdat ook straks in daden om te zetten. Maar het is dui- delijk partijgenoten, de meeste kans ligt in de nabije verkie- zingsstrijd, die dan wellicht maandag al zal beginnen. Van één ding kunnen wij zeker zijn, de verkiezingsstrijd zal ongelofe- lijk hard zijn, als anderen zich illusies gemaakt hebben, of misschien het als argument gebruikt hebben om hun standpunt vandaag te doen zegevieren, dat daarna de mogelijkheid van sa- menwerking tussen P.v.d.A. en rechtse meerderheid gemakkelijker zal zijn dan vandaag, dan moet ik u zeggen, dat ik vrees, dat eerder het tegendeel het geval zal zijn. Deze verkiezingen zul- len wij naar onze mening hebben te voeren, onder de leuze, voor of tegen eon rechts kabinet. En als wij die verkiezingen dan voeren, partijgenoten, met het élan, zoals dat in de laatste week weer is opgeveerd in de partij en die wij, tot ons groot geluk kunnen voeren en mogen voeren, in volledige samenwerking, met onze partijgenoten-ministers, dan geloof ik, dat het waar- achtig wel zal gaan.

* * *

Amsterdam, *ly* januari 1959